

O borzi in borzni trgovini.

V »Slovenskem klubu« na Dunaji govoril prof. Fr. Šuklje.

Kolikokrat sem, izprehajajoč se po dunajskem Schottenringu, želel si, stopiti jedenkrat v tisto ošabno borzno poslopje, videti jo pri delu, borzijansko gospôdo, gledat rod izraelski in krščene njegove tovariše, kakó se gracijozno vrté okoli novodobnega malika, obožavanega zatega teleta! Napočil je dan, da se mi je izpolnila ta želja. Izvolili so me v odsek za borzni davek. Težaven odsek, težaven predmet! Zlásti za moža, kateri se nikoli ni bavil z enakimi rečmi, nikoli ni špekuliral ni na padanje državnih popirjev, niti na njih vzdigo. Brskal sem po bibliotekah, prebiral sem knjige, vso strokovno literaturo sem si ogledal, v kolikor mi je bila na razpoláganje, toda malo sem našel, še manj sem — razumel. Spoznal sem, da mi treba avtopsije, da se mi pojem o borznem gibanji ne bode prej rodil, predno tega gibanja sam ne vidim na svoje oči. V takem položaji se po stari navadi dolgo ne premissljam. Obvestil sem ravnatelja ónega kreditnega zavoda, kateremu je izročen »borzni arrangement«, g. K. od »Giro- und Cassenvereina«, da si pridem ogledat takozvani »Arrangementbureau«, zajedno pa sem naznanil borzni kamori, da nameravam obiskati dunajsko borzo. Objavil sem jim tudi dan in uro pohoda svojega.

O uredbi velevažnega »Arrangementbureau«, brez katerega večja borza dandanes niti več poslovati ne more, izpregovorim kesnjeje. Sedaj nekoliko o svojem obisku na dunajski borzi.

Ob napovedanem času sta me čakala v uradnih prostornostih predsednik borzne kamore, g. D a in generalni tajnik njegov. Po daljšem razgovoru, kateremu je seveda jedini predmet bil borzni davek, vpraša me borzni predsednik, naj me li on sam spremi v borzno dvorano, ali si izberem tajnika za spremljevalca. Sam pristavi, da bi morda drugo bolj kazalo, ker spremstvo njegovo bi provzročilo preveč pozornosti. Sprejel sem tedaj drugega gospoda za telesno svojo stražo, in prestopila sva temni hodník, kateri loči pisarno od borzne dvorane. Svetlega hodníka itak menda ne poznajo pri novodobnih monumentalnih zgradbah dunajskih, toda take temine, kakor v koridorih dunajske borze, nisem še našel. Navzlic plinovi razsvetljava sem kar taval za svojim spremljevalcem, dokler se mi ne odpró óne duri, katere držé v dvorano. Še jeden korak, in prag prestopivši sem gledal čudoviti prizor borznega gibanja!

Predno ga opišem, še nekoliko besedic o zunanjem prostoru. Dvorana imponira po svojih velikanskih dimenzijah. Nje višočina je ista kakor óna vsega poslopja. Velika je takó, da so se obiskovalci, katerih je bilo gotovo nad 1000 prisotnih, kar izgubili v kolosalnem zbirališči. Neprijeten je kameniti tlak; ko sem se pri drugem svojem obisku več nego dve uri mudil v dvorani — ob zimskem času je bilo — sem ga že prav zoperno občutil v nogah, dasi je kurjava še dokaj dobra. Lišpa ni nobenega, notranje oprave skoraj tudi nobene. Par lesenih klopij ob stranskih stenah in v pokrajnih ladjah, po mogočnih stebrih ločenih od glavne dvorane, potem nekoliko pisalnikov od kositarjevine izdelanih ter takó narejenih, da štirje pisalci lahko zajedno pišejo pri istem pisalniku, ne da bi kateri izmed njih drugemu mogel zvedavo pokukati v njegovo pisanje, še jedna vrsta pisalnih miz, katere se oddajajo najemnikom proti posebni najemnini — to je vse! Pardon, tam v kotu stoji še zanemarjen buffet z melanholično prodajalko. Pozabil sem ga skoraj, saj se tudi nihče izmed borzijancev mnogo ne zmeni za užitke njegove. Vsaj žive duše nisem videl, da bi kaj dala skupiti zevajoči točajki. In da smo povse natančni v svojem popisu, omenjeno bodi, da na vzhodni strani dvorane, pri ónih steklenih durih, katere ločijo borzo za državne popirje od zapuščene borze za blagó (»Warenbörse«), visi črna deska, na kateri borzna kamora baš ta dan objavlja, da je med borzne obiskovalce vzprejet g. Deutelbaum Aron ter da se je to zgodilo na priporočilo gg. Ignacija Fischla in Regenstreifa Samuela.

Sredi borzne dvorane je velik, podolgast, ograjen prostor, nekoliko vzvišen nad svojo okolico. To je takozvani »Schranken«. Po njegovi sredini korakajo gori in doli borzni uradni mešetarji (senzali, die Börsenmäkler), sedaj hitreje, sedaj počasneje. Oni ne kričé, to se ne bi strinjalo z njih dostojanstvom, z navadnim glasom stavljajo svoje ponudbe, prodajajo ali kupujejo. Okoli ograje, toda še na vzvišenem stališči sloné ali sedé borzni veljaki, oziroma njih zastopniki. Vsakemu izmed njih se je nakazal poseben prostorček, in — to je posebna potrata — celó majhen trinogat stolček brez naslonila, čevljarskemu podoben, se jim je dovolil. Zastonj sevéda ne, tak prostor »am Schranken« stane sam na sebi 130 glđ. na leto, ne gledé na druge njegove davčne posledice. Sedaj je oddanih kakih 100 jednacij prostorov, vidijo se mnoge praznine, dokaz, da se število bogatih obiskovalcev krči zadnja leta sem. Tudi tù je poslovanje mirno, celó — skoraj bi dejali — plašno. Če kdo izmed te skupine kako naročilo dá senzalu, skrbno bode pazil, da ga nihče izmed sosedov ne sliši.

Celó objel bode mešetarja, k sebi doli potisnil, v uho mu zašepetal. Prav ima, ne bi bilo varno, da kdo drugi kaj zvé o njegovi nameri. Recimo, da je mešetarju dal nalog, prodati 100 »Francozov«, t. j. delnic državne železnične družbe (Staatsbahngesellschaft), ter da je to naročilo po naključji komu na uho zazvenelo. Potem se kaj lahko pripetí, da si dotičnik misli: »Ti prodajaš? Prodajmo mi še ceneje« — in kupčija je — izprijena!

Mir torej pri »Schranken-u«, temveč divjega razgrajanja, uprav huronskega krika okoli njega! Pač ne zmeraj, časih je tudi tù pri-lično tiho, toda, če kaka novica pride, če došla brzojavka situvacijo izpremeni, potem se dvigne ropot, proti kateremu je živinski semenj na Kranjskem navzlic nadležnim svojim mešetarjem prava idila mirú in sprave! Kajti pri »Schranken-u« je zbirališče borzne aristokracije, to pa, kar se zbira okrog njega, kar se tu gnête v divjem kolobaru, kar se tu ústi in repenči, to so plebejske plasti, to je borzni dêmos. Med njimi nahajaš pač tudi pooblašcence večjih borznih firm, kateri po danem ukazu gospodarjev svojih efekte kupujejo ali prodajajo, veliko večino pa v tej skupini je uvrstiti v takozvano »kuliso«.

Vprašanje nastane, kaj je »coulissier«, kaj znači v borznem na-rečji pojem »coulisse«? Saling v razširjeni svoji knjigi »die Börsen-papiere« opredelja ta pojem, oziroma ta izraz na nastopni način: »Die Gesamtheit derjenigen, welche an einer Börse Speculationsgeschäfte machen, oder doch wenigstens die schlechten Elemente der Börse, pflegt man als Coulisse zu bezeichnen.« (I. 79.) Mi se ne moremo strinjati s to definicijo, katera se nam vsaj za razmere na dunajski borzi vidi mnogo preširoka. V sak borzni obiskovalec na Dunaji, izvzemši uradne senzale, je špekulant; špekulacija je sploh s trgovino v javnih efektih takó ozko spojena, da je niti ločiti ni môči. Špeku-lantom je prištevati tudi prve firme v »Schranken-u«. Z druge strani pa se skoraj preveč česti izkaže stánu borznih »coulissierov«, če jih uvrstimo med špekulante, kajti resnica je, da te vrste ljudje nič dru-gega niso, nego navadni borzni igralci.

Stopímo med nje, odlična družba sicer ni, toda lepše zbirke se-mitskih obrazov ne dobiš zlepa. Velika različnost gledé zunanje oprave. Semtrtja kak pristen zastopnik tiste sumnjive talmi-elegance, toda večina v zamazanih sukňjah, pošvedranih čevljih, dvojbeni srajci, torej nikakor ne za kak salon. Ne bodemo rekli, da ni ta ali óni med njimi še dokaj premožen, toda največ jih je pravih nemaničev, in dvakrat bi se premislil, predno jednemu izmed njih jeden goldinar po-sodiš na 24 ur, vsaj če si količkaj vaje varčno postopati s svojim

denarjem. Prvi pogled ti tedaj kaže, da nimaš pred seboj ne resnih trgovcev, niti resnih špekulantov, to ni drugega nego jata postopačev, katero ima najhujša strast človeška, hazardna igra, v svojih krempljih.

Kmalu zapaziš, da se kulisa deli na več skupin, jako različnih po številu svojih členov. Na Dunaji imenujejo borzijanci take skupine »Krätzel.« Čisto umevno, da igralce ne mikajo tisti popirji, kateri so večinoma v trdnih rokah ter se v svojem kurzu malo izpreminjajo. V takih popirjih n. pr. v zemljiških obveznicah itd. ni nobenega prometa, ž njimi tedaj kulisa nima nobenega posla. Čim večje so kurzne fluktuacije v kakem efektu, tem strastneje se ga poprime igralec. »Vodilni efekt« na dunajski borzi je bila dosedaj delnica kreditnega zavoda, »Creditactien«, in takozvani »Creditkrätzel« je bil tedaj takó mnogoštevilen kakor vsa druga kulisa skupaj. Saj je kreditna akcija pravi uzor mednarodnega igralnega popirja! To se je zasukalo stoprav z marcijem t. l., odkar so namreč na dunajski borzi pri nekaterih efektih predrugačili likvidacijske róke. V tesni zvezi ž njo je bila ogrska zlata renta, zlasti takrat, ko se je snovala ogrska konverzija, pri kateri je bil v prvi vrsti tudi udeležen kreditni zavod. Poleg teh dveh efektov je nekoliko več prometa v jednotni popirni renti (»Mairente«), v delnicah južne železnice (»Lombarden«) in državne železničine družbe (»Franzosen«). »Elbenthal«, t. j. delnica severozapadne železnice, sedaj nima mnogobrojne kulise, tudi za »Länderbank« itd. se igralci ne zmenijo veliko, vsaj redno ne, nastopijo pač dôbe, ko se tudi okoli takega vrednostnega popirja vsled te ali óne izpremembe zbirajo goste tolpe špekulantov in igralcev. Kaj jednakega se je zapazilo pri »Alpine Montangesellschaft«, katera sedaj po dolgem prisiljenem samotarjenji kar očarava vročekrvne borzijance.

Pojdimo tedaj v »Creditkrätzel«! Danes še ni prave igre, kulisa je zaspana, nobene kupčije ni — toda to se lahko izpremeni tekom jedne minute. Čmerikavo postávajo borzijanci, bližaš se temu ali ónemu, komaj te pogleda, iz gole navade te nagovori: »Ein Geschäft, ich geb' 40—45!« Kaj to pomeni? Uveti za trgovino z efekti, devizami in valutami, veljavni na dunajski borzi, odločujejo namreč v § 15.: »Ein Börseschluss in Effecten betrügt bei den in Prozenten gehandelten 5000 fl. Nominale, und bei den nach Stücken gehandelten 25 Stück.« Kupčije za manjše zneske na dunajski borzi niso dovoljene. Poleg tega pa si moraš zabeležiti, da borzijanec, računjajoč na to, da je vsakemu obiskovalcu dobro znan dnevni kurz dotičnega po-

pirja, zamolči goldinarje in naglašá le krajcarje. V našem slučaju označuje tedaj ponudba, glaseča se prav preprosto na »40—45«, to-le: »kupujem 25 komadov kreditnih delnic po kurzni ceni 310 gld. 40 kr., in prodám jih po 310 gld. 45 kr.«. V istini, lapidarna kratkost borzijanskega zloga, proti nji je celó mojster Tacit pravi gostobesednež. Zmaješ z glavo, čuvši ponudbo, pravo za pravo je to gola potrata, prefrigani coulissier ti je že na nosu poznal, da s teboj ne bode nobene barantije.

Ali za Boga, kaj je to, ali so ljudje zdajci znoreli, ali si zašel med same besnike? Glej ga, tam jeden vihtí zmečkan popir, zmen-drana brzovjavka je iz Berolina, tam je kurz poskočil, hajd za njim! On kriči, ne, kar tuli in rjove: »60—65!« In ista besnost se sedaj polastí vse tolpe. Vse roke so kvišku, jeden prevpija drugega, pehajo se in sujejo, v gneči si in vesel bodi, če ne dobiš katere med rebra, vedno hujše je tuljenje, vedno više se dviga kurz, sedaj že vpijejo: »90—95«, »95—11!« V tem trenutji skoči jeden bližnjih igralcev na sosedo, »Hab's genommen!« Vsak ima svojo knjižico v roki, kar na prsih jeden drugemu si v zapisek zaznamenujeta, jeden da je kupil po 311 gld., drugi, da je prodal za to ceno. Kupec hoče sedaj še »haussirati« — toda na borzi je vedno plimovanje, oseha je že tù, kurzi baš takó rapidno padajo, kakor so prej kvišku poskočili, kar je naš kulisovec kupil po 311 gld., prodati mora po 310·85 gld., izgubil je tedaj pri vsakem komadu 15 kr., ali pri celem sklepu (»Schluss-u«) svoje 3·75 gld.

Kajti na jedno stvar ne smete pozabiti: kulisovec je zgolj igralec, pravo za pravo niti špekulant ni! Vodilna misel pri vsaki špekulaciji je in ostane navzlic ogromni raznoterosti nje oblik: »Kupuj za tako ceno, da bodeš prodal z dobičkom.« Toda ravno v tem odločilnem vprašanji, kar se tiče razsodbe o primerni ceni, so si borzni špekulantje redno navskriž ter se dosledno ločijo v dve glavni stranki. Kdo izmed vas ni še slišal govoriti o teh strankah, o »hausse« in »baisse«?! Privrženec prve stranke, »haussier«, je tega mnenja, da dejanska kurzna cena kakega efekta še ni primerna njegovi pravi naravni ali narejeni vrednosti, in torej kupuje na kesnejši rok, računjajoč na to, da med tem časom popirja kurz poskoči. Razložek med istim kurzom, po katerem je kupil, in med kurzom ónega dné, o katerem se mu izroči kupljeni efekt, to je njegov dobiček. »Baissier« nasprotno umuje. Njemu se vidi, da bode popir padel in torej prodaja dotični efekt zopet na kesnejši rok, nadejé se, da dotistihmal se bode kurz še bolj znižal ter da mu bode prilika, po znižanem kurzu v roko dobiti óne komade, katere je kot prodajalec dolžan, na dogovorjen

dan izročiti kupcu. On je torej prodal stvar, katere dejansko niti imel ni, katero si bode stoprav kesneje moral kupiti — dobiček njegov obstoji sedaj v tem, da je dogovorjeno skupilo višje, nego to, kar je on dejansko za efekt bil potrosil. To preprosto razmerje je podstava vsi borzni špekulaciji, tudi najzamotanejši slučaji se dadó izvajati iz tega fundamentalnega razločka.

Takó torej špekulacija — toda kulisa s tem nikakor ni označena. »Coulissier« ne pripada nobeni teh strank, marveč strogo vodilo njegovo je, da takoj prodá, kakor hitro je kupil, in obratno. Kadar zapustí borzno dvorano, mora imeti v svoji knjižici zaznamenovano isto število kupljenih, isto število prodanih efektov. Principa se pri tem ne drží nobenega, niti politične novosti in gospodarstvene vesti, katere imajo vender mero-daven vpliv na borzno lice, direktno nánj ne vplivajo. Po nekoliko je ogromna večina teh ljudi preneizobražena, da bi znali presojeti pomen kakega političnega telegrama, po nekoliko tudi ne utegnejo premišljati. Vse se vrši z burno hitrostjo, zlasti kadar je borza živahna — in stoprav zvečer zvé naš kulisovec po navadi, če je srečo imel pri denašnji igri ali smolo. Takrat namreč si ogleda zaznamke o svojih nakupih in prodajah, knjižura njegova mu kaže, »za toliko sem kupil ta „Schluss«, za toliko sem ga zopet oddal«, potem primerja jedno in drugo stran, adira in subtrahira, in končna bilanca mu šele pokaže, pri čem je. Če je količkaj kupčije bilo tisti dan, mora pristen kulisovec vsaj svojih 100 borzних sklepov zabeleženih imeti v svojem zapisku. Prometa je torej napravil najmenj več nego za $\frac{1}{2}$ milijona, ali z dobičkom je večinoma ničevó, danes kak peták, morda celó deseták zaslužka, jutri le par šestíc ali celó dejanska izguba. In za to se je toliko potil in trudil, tulil je in divjal, suval in se suvati dal, morebiti celó zaušnice delil in prejemal — kajti o burnih borzних dóbah se i to pripeti med borzijansko gospódo — pač hudo rokodelstvo in ne presnažno!

Da brzojav silno vpliva na špekulacijo in na ves borzni promet, tega mi ni treba posebno naglašati. Vsakih 5 minut pride gotovo kak nov telegram, od njegove vsebine in od interpretacije njegove je zavisno za tisti hip borzno lice. Ali kakó se izročajo brzojavke dotičnim adresatom, katerim so namenjene? V dvorani sami nisem bil nikoli ugledal sluge brzojavnega urada, in vender so ljudje neprenehoma prejemali take brzojavke. Kmalu mi je bila rešena ta zastavica. Slučajno sem se izprehajal v pokrajni ladji, proti nekemu stranskemu vходу. Tam vidim po lesenih klopéh posedati nekoliko majhnih, za-

mazanih in kodrastih, krivonogih Židkov; posebne čepice na glavi so kazale, da to niso navadni borzni obiskovalci. »Kaj počno ti strežaji le-tú« — dejal sem bil ravno sam v sebi — kar se duri odpró in pri vходу se prikaže brzojavnega urada sluga v znani svoji opravi. V istem hipu, kakor bi bilo vánje treščilo, so Židki po konci, kar obsujejo slugo, kateri baš začinja imena adresatov čitati, in z nerovno strastjo mu brzojavke pulijo iz rok, potem pa hajd! v divjem teku v dvorano, vsak k svojemu gospodarju. Sedaj sem znal, da to so borzni »galopini«, in priznati sem moral, da čast delajo svojemu naslovu. To je v istini pravi »galop«, kakor jata lovskih psov se zapodé v gnečo, vsi spehani se prerijejo do svojega šefa, kateri urno telegram razpečati, potem namigne posameznim agentom svojim in pooblaščenecem (borzno narečje ima za neko kategorijo takih ljudi poseben izraz »remissiers«), na uho jim nekaj zašepeče, le-ti se brzo izgubé po dvorani. Največje hitrosti tù treba, dragocena je vsaka minuta, pri sleharni borzni transakciji, najbolj seveda pri óni trgovini, katero izraža terminus technicus »arbitražá«.

Predmet denšnjemu berilu mi po svoji prirodi zabranjuje vsako sistematiko; preobširen bi nastal, bržkone zajedno dolgočasen, ako bi hotel tù razkladati ves kompleks ónih trgovinskih strok, s katerimi se borza kot veliko denarno tržišče bavi. Le mimogredé mi je tedaj dovoljeno kako razjasnilo, in ker sem se tù baš zadel ob tuji izraz »Arbitrage, Arbitragegeschäft«, hočem povedati, kaj pravo za pravo pomenja ta tujka. Glejte, dasiravno je sedaj ves izobraženi svet preprežen z železnicami in z brzojavnim omrežjem, in navzlic temu, da so vse borze med seboj tudi v neki notranji zvezi, pripetí se vender čestokrat, da je ta ali óni mednárodní efekt različno notiran po raznih borzah. V še večji meri se to godí pri meničnem kurzu, kajti pri inozemskih menicah, takozvanih »devizah«, so merodajni vedno medsebojni gospodarstveni odnošaji dotičnih držav, zlasti razmerje medsebojnega importa in eksporta. Pa tudi pri popirjih se pripetí, da je kurzna cena, recimo pri kreditni delnici v Berolinu, danes n. pr. višja nego na Dunaji. Razložek ni velik, ali vender ga je nekoliko, in arbitražer si stavi sedaj nálog, izkoristiti to razliko, odstraniti to nejednakost, omogočiti zopet kurzno ravnotežje, česar seveda drugače ne more storiti, nego da v našem slučaju kreditne delnice hitro na Dunaji pokupi ter v istem trenutji v Berolinu prodá. Po navadi se pri taki trgovini v dotičnem inozemskem mestu izbere kompanjona, vsa kupčija se vrši »à conto metá«, ad hoc združena trgovina se imenujeta »metista«, in dobiček, kakor tudi izguba se delita med njima.

Umevno, da brez brzojavne žice izhajati ne moreta, vsa njih korespondenca gre po telegrafu. Nikjer tudi ni treba take silne hitrosti kakor tu. Recimo tedaj, berlinski metist je brzojavil svojemu dunajskemu družniku jedino besedo: »Kaufen!« Galopin priteče, da mu jezik iz ust visi, komaj je šef odprl brzojavko, morajo njegovi agentje že v tem zmislu barantati po borzni dvorani, brez vsakega pomisleka, brez vsakega odlašanja, ter takó, da jih takoj ne pogodiš, kajti kurzi se izpreminjajo vsako minuto, in zlasti če se zvé, da kdo v večji meri kupuje, poskočijo kurzi zdajci za toliko kvišku, da je arbitražna trgovina hipoma postala nemogoča. In ker se mnogo borznih firm bavi z arbitražo, razvidno je, da morajo njih galopini v istini biti »urnih krač«.

Kje za Boga pa se skupila izplačujejo in skupne pogodbe izvršujejo? Nikoli in nikjer na borzi! Celó pri takozvani »direktni« kupčiji, katera se skoraj zmeraj vrši kot »Cassageschäft«, t. j. proti gotovemu denarju, celó tam se izroča dotični efekt ter sprejme skupilo dan kesneje med 9—11 $\frac{1}{2}$ uro predpóludne v prejemnikovem obrtnem lokalu, oziroma v njegovem stanovanji. Borzna pravila velevajo izrecno: »Im Börsensaale dürfen Börsewerthe weder bezogen, noch geliefert werden.« Toda velika večina borznih kupčij sploh ni direktna, temveč izpolnjujejo se pótem posebne naprave, takozvanega »Arrangementbureau-a«.

Kajti dvojne stvari sploh ni nikoli prezirati, namreč, da se borzne kupčije po ogromni svoji množici vsled svojega spekulacijskega značaja sklenejo na kesnejše termine ter da pravo efektivno kupčijo daleč nadkriljuje óna, katera se po svojem bistvu, dasi ne po svoji obliki suče le okoli difference. Stranke, zavezane po kupčijskem aktu, se največkrat nič ne brigajo za efekt, prodajalec ga niti nima in ga nikoli ne misli izročiti dejansko, in kupcu se tudi še ne sanja ne o tem, da bi efekt v istini si preskrbel: obema gre navadno le za difference, vprašanje je vedno le to, kdo bode difference moral plačati, radi tega se take vrste kupčije čestokrat primerjajo stavam. Večino borznih kupčij je uvrstiti v to kategorijo. Med pristnim prodajalcem, kateri v istini želi prodati kak vrednostni popir, in med pristnim kupcem njegovim je morda 15—20 oseb, katere barantajo z istimi komadi, in pristni kupec redno niti ne zvé za svojega pristnega prodajalca. Kakó okorna bi nastala vsa borzna trgovina, če bi v takó zamotani verigi prvi član, t. j. pravi kupec vedno moral neposredno v dotiko stopati z zadnjim članom, pristnim prodajalcem, ter iz njegovih rok proti zgovorjenemu plačilu prejeti dotično blagó. Tu uspešno posreduje borzni »arrangement«.

Njegovo nalogo boste najlože razumeli, če vam popišem manipulacijo njegovo. Dosihmal se je na dunajski borzi »aranžiralo« ali »likvidiralo« po dvakrat na teden. V to svrho so stranke primorane, da izročé na določeni dan (»Aufgabstag«) do 5. ure popółudne pri »Giro-u Cassenverein« posebne blankete (»Arrangementbögen«), v katerih so označene vse storjene dotične kupčije, — isto tako nakup kakor prodaja z dogovorjenimi cenami vred ter z imenom drugega kompaciscenta. Dan kesneje se v »arrangementbureau-u« primerjajo oddane pôle. Kolikor se število kupljenih ali prodanih efektov ujema, tam ne treba nobene dejanske izročitve, tam se kupčije kompenzujejo, in to kurzno diferenco je plačati. Le tam, kjer se število ne strinja, kjer pretehtujejo kupljeni ali prodani efekti, tam in v isti meri treba dejansko ali kupljene efekte prevzeti ali prodane odšteti. Aranžementni zavod izračunja ter objavlja v vsakem slučaju, koliko difference je poravnati pri vsaki kupčiji (»Meldungen«) in še isti dan popółudne med 2. in 5. uro naznanja adresu ónih, kateri so primorani, efekte prevzeti (»Hände«). Če kdo difference plačati ne more, proglasé ga insolventnim, in imé njegovo nabijejo na posebno črno desko, visečo v pokrajni ladji borzne dvorane. Preje so imeli navado, da je taki propalici zapel borzni zvon, in na borzi so dejali: »Heute ist der X. Y. ausgeläutet worden.«

Leta 1873. žalostnega spomina ominozni ta zvonec od pričetka majnika počenši do meseca oktobra pač ni imel pokoja — sedaj so opustili to navado, katera je bila kàj pripravna, da živce razdraži borznim obiskovalcem. — Če se pri arangementu pokaže, da je kdo dolžán nakupiti, oziroma prevzeti gotovo število borznih efektov, on pa tega ne stori, potem se na njegov račun in njegov trošek dotični popirji nakupijo, eventualno prodadó. Vse te operacije izvršiti je »Giro- und Cassenverein«, kateri je med krizo od l. 1873. prevzel ves arrangement dunajske borze.

Pač še jedna pot je, po kateri je mogoče, odložiti dejansko izročitev, oziroma dejansko prevzetje efektov. Saj borznemu špekulantu čestokrat še ne kaže, končno dognati pričete operacije, čestokrat mu je pošel tudi »nervus rerum«, kateri nikjer toliko potreben ni, kakor ravno na borzi. Toda prevzeti mora o svojem terminu, če je »haussier«, izročiti mora, če je »baissier«! Kaj mu je storiti? Poišče si kapitalista, kako banko ali kakega zasebnika ter pri njem v prvem slučaju zastavi ravnokar prevzete efekte. Borzno narečje je iznašlo za tako zastavo prav humorističen izraz; borzijanci namreč pravijo, da je popirje dal »na hrano« (»in Kost geben«). Sevéda se zastava ne izvrši zastonj, temveč plačati je posebne obresti, katere se v tem

slučaji imenujejo »report«. Drugače pri »baissier-u«, kateri prodanih efektov nima na razpolaganje ali jih pa za sedaj odrajtati ne more. Ta potrebuje dotičnih efektov, tedaj si jih bode kje drugod iskal na pósito, in tudi za to bode moral plačati odškodnino tistemu, kateri jih je posodil. Taka odškodnina se zove »deport« in v teh oblikah kot »report« in »deport« razvija se velevažna borzna prolongacija.

Žal, da se danes ne morem spuščati v pretres ostalih borznih kupčij, da vam ne morem razjasniti kupčije s premijami, stelaže, in kar je enakih modifikacij špekulacijske trgovine. Dovolj za danes! Le jednemu vprašanju hočem še odgovoriti, katero se ti nehoté vsiljuje, kakor hitro si nekoliko vsaj pogledal v čudni borzni svet. Vprašanje namreč, ali se borzna trgovina sploh zagovarjati dá z národno-gospodarskega stališča? Znameniti veljaki so to vprašanje odločno zanikali, drugi zopet so mu pritrjevali. Samostojna rzsodba je težavna, tembolj, ker borzni prijatelji časih borzo zagovarjajo z argumenti, o katerih ničevosti se je kaj lahko prepričati. Emil Struck n. pr. je priobčil v Schmollijevih »Staats- und socialwissenschaftliche Forschungen« obširno razpravo z naslovom »Die Effectenbörse«, kjer se jako živahno poteza za svojega klijenta, hudo obrekovano borzo. V svojem govoru naglašá posebno, da je kapitalist v obče neizkušen, da si pomagati ne more, da ni v stanu presojati bonitete kakega efekta ter razmotrivati bodočo rentabiliteto njegovo. »Kdo« — povprašuje naš pisatelj — »misli zánj, kdo mu bodi vodnik in kažipot? Nihče drugi nego prijateljsko mu naklonjeni borzni veščaki!« To se pač v teoriji dokaj dobro glási, ali odurna praksa je kapitalista na svojo škodo že mnogokrat čisto drugače izučila ter ga je tudi za jeden čas izpametovala. Gorjé kapitalistu izven borze, če se je prelehkomiselno udal lokavemu zapeljivcu, borznemu špekulantu! Potem nastanejo tiste grozovite gospodarstvene katastrofe, kakor smo jedno sami doživeli pred 15 leti, l. 1873. Moj tovariš v državnem zboru, Jos. Neu wirth, posvetil je špekulacijski krizi l. 1873. ves II. zvezek svojega zanimivega dela »Bank und Valuta in Oesterreich-Ungarn«; sestavil je popolen kalendarij ónega pogubonosnega polletja, in opisal je z vso natančnostjo tisto odurno korupcijo dunajske borze — mož je poznal svoje borzijance! Koliko hvaležnega gradiva je nakopičenega v Neuwirthovi znameniti knjigi! Da vam le nekoliko vzgledov povem o posledicah óne lehkovernosti, če se namreč množica preslepiti dá zvitemu borznemu špekulantu, oglejte si n. pr. svoje dni jako poznati borzni komptoir nekega Plachta. Ko je napočil »krach«, Placht

pride v konkurz, v konkurzni masi pa je bilo 2,761.795 gld. pasiv, temu nasproti pa gotovine — 234 gld.!! Vseh aktiv skupaj je bilo 18.950 in še teh ni bilo móči v denar spraviti!

Z druge strani pa vender priznavam, da je borza v sedanjih naših razmerah — potrebno zlo! Denar je blagó kakor vsako drugo, veliko tržišče mu je neizogibna potreba. Zlasti zadolžene naše države so navezane na tak denarni trg. Da njega ni, morale bi svoje obveznice čestokrat izpečavati po jako neugodnem kurzu, in fluktuacije v cenah bile bi še mnogo izdatnejše nego dandanes. V istem položaji se nahajajo delniška društva, tudi ona se ne morejo odreči borzni pomoči. Sedanjega gospodarstvenega reda, naslanjajočega se v prvi vrsti na kredit in kapital, predstavljati si vsaj jaz niti ne morem brez borznega prometa. Saj je istina, nikjer ni toliko izrodka, toliko izprinenosti in moralične nesnage, kakor baš pri špekulacijski trgovini na borzi. Toda ona posreduje med iskalci in ponudniki, in v tej svoji funkciji vsaj v denšnjih razmerah ni nadomestna. Drugo vprašanje je pač, ali se te razmere ne utegnejo izpremeniti tekom človeškega razvoja? Da se to zgodi, da se odpravi sedanji gospodarstveni in družbeni red, potem gotovo ž njim tudi poneha borza in borzna trgovina.

Na grobu nádej.

1.	2.	3.
<p> Pómlad si mi bila, Ki v srca čudezni Vrtec si sadila Rožice ljubezni: V srci je pognalo Popje polrazvito, Prejmi, dèkle zalo, Prejmi prvo kito! </p>	<p> Rožic v kito vijem, Ki jih v srca sredi Izvabili s sijem Tvoji so pogledi . . . Kahor vígred zemljo Z mladim cvetjem kiti, Moje te objemljo Misli v noči skriti. </p>	<p> Orli, gnezdu vzeti, Hrepené povsodi Po domačem sveti, Po svobodnem rodi: Za teboj kopnéva Mi ljubav, mladenka, Tvojega odseva Čárobna rojenka . . . </p>
4.	5.	6.
<p> Dneva sem in leta Znamenje izgubil, Ko sem v popji cveta Dèklico zaljublil. Pa da dan in leto Bégu časa róp je, Srce hrani sveto Mi spomin na pópje! </p>	<p> Oj, ljubezen moja, Kakor rože v brsti, Pila žarke sôja V lepih dnij si vrsti: Deklici privila Oh, si se ljubeče, Tiho ji odkrila Srce koperneče . . . </p>	<p> Vera v boljše čase Dviga oratarja, Kádar razdivjá se Silna moč viharja: Náme dvoibe tígra Kanila je nával, Ta konča se igra, Ko bom v grobu spaval. </p>

L—j.

